

Zaštitnik građana

Deligradska 16, Beograd

Podnosioci zahteva: SHARE Fondacija, Beogradski centar za ljudska prava, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Građanske inicijative, CRTA, Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS), Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM), Udruženje "Krokodil", Partneri za demokratske promene Srbija i Inicijativa mladih za ljudska prava Srbija

Zahtev za pokretanje postupka po sopstvenoj inicijativi nad radom policije i Bezbednosno-informativne agencije (BIA)

Poštovani g. Pašaliću,

Obraćamo Vam se povodom slučaja ozbiljnog kršenja ljudskih prava, nelegalne upotrebe špijunskog softvera i neovlašćenog pristupa uređajima građana Srbije, koje kontinuirano vrše policija i Bezbednosno-informativna agencija. Naime, izveštaj [„Digitalni zatvor – nadzor i represija civilnog društva u Srbiji“](#), koji je dana 16.12.2024. godine objavila nezavisna međunarodna organizacija Amnesty International, dokumentuje ozbiljno kršenje prava građana, nelegalnu upotrebu špijunskog softvera i neovlašćeni pristup. Digitalno-forenzička analiza koju je ova organizacija sprovedla pokazuje da su policija i Bezbednosno-informativna agencija tokom 2024. godine više puta privodile građane, aktiviste i predstavnike organizacija civilnog društva na informativne razgovore, prilikom kojih su im oduzimali telefone, nezakonito zaobilazili mere zaštite uređaja koristeći intruzivne alate za digitalnu forenziku, nabavljene isključivo za zaštitu nacionalne bezbednosti i procesuiranje najtežih krivičnih dela, i u uređaje građana unosili špijunске softvere kršeći zakon. Na taj način su neometano pristupali svim sadržajima na telefonima ovih lica, među kojima se nalaze ne samo njihovi podaci o ličnosti, već i podaci o ličnosti njihovih članova porodica, prijatelja, poslovnih saradnika, poznanika i svih drugih lica sa kojima su bili u kontaktu.

Aktivista grupe "Sviće" Nikola Ristić bio je meta nezakonitog digitalnog nadzora. Njegov telefon je zaražen špijunskim softverom, koji je Amnesty International za potrebe izveštaja nazvao "NoviSpy", tokom informativnog razgovora kada je njegov uređaj privremeno oduzet. Novinar Slaviša Milanov iz Dimitrovgrada prijavio je da je njegov telefon, nakon privremenog oduzimanja pošto ga je saobraćajna patrola odvela u stanicu, pokazivao znake neovlašćenog pristupa. Na telefonu aktiviste Udruženja Krokodil takođe je pronađen "NoviSpy", instaliran tokom sastanka sa BIA. Forenzička analiza potvrdila je instalaciju "NoviSpy" špijunskog softvera u ovim slučajevima. Slučaj Ivana Bjelića, aktiviste inicijative "Marš sa Drine", pokazuje slične obrasce - nakon razgovora u policiji, na njegovom telefonu otkriveni su tragovi otključavanja forenzičkim alatom Cellebrite UFED.

U izveštaju je opisano pet dokumentovanih slučajeva u kojima je potvrđena upotreba intruzivnih alata, dok je Amnesty intervjuisao ukupno 13 ljudi koji su bili na meti špijunskog softvera ili digitalnih forenzičkih pretraga. Forenzičku analizu svojih uređaja su samoinicijativno zatražili od međunarodnih stručnjaka kada su primetili da telefoni pokazuju prisustvo špijunskih softvera. Stručnjaci Amnestya Internationala su nakon sprovedene forenzike uređaja, detaljno dokumentovali tehničke nalaze u izveštaju. Identifikovani su jasni dokazi kompromitacije uređaja, uključujući prisustvo malicioznih aplikacija. Dodatno, analiza aplikacije

“NoviSpy” otkrila je IP adresu povezanu sa serverom Bezbednosno-informativne agencije, na koji je “NoviSpy” slao podatke ukradene sa zaraženih telefona. Utvrđeno je da su telefoni najpre otključavani pomoću forenzičkih alata izraelske kompanije Cellebrite, koji zaobilaze mere zaštite telefona, omogućavaju pristup čak i obrisanim podacima, kao i sadržajima sačuvanim na klauđu.

Upotreba špijunskih softvera u Republici Srbiji ne samo da nije legalna, već je njihova upotreba propisana kao krivično delo na osnovu odredbi zakona koje se odnose na neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka, računarske viruse i neovlašćeni pristup zaštićenom računaru i elektronskoj obradi podataka. Iako Zakonik o krivičnom postupku poznaje posebne mere nadzora i snimanja telefonskih i drugih razgovora ili komunikacije, upotreba špijunskih softvera svakako nije obuhvaćena ovim odredbama, niti je opravdana jer podrazumeva pristup svim podacima na uređaju, a ne samo kanalima komunikacije. Korišćenje špijunskih softvera za tajni nadzor i snimanje komunikacije ne zadovoljava ni obavezne principe neophodnosti i srazmernosti. Zbog svoje neselektivne prirode i intruzivnosti, špijunski softveri ne mogu zadovoljiti ove principe, posebno imajući u vidu da postoje manje intruzivne tradicionalne mere prikupljanja podataka koje su propisane zakonom. Ove prakse ne predstavljaju samo kršenje zakona Republike Srbije, već i člana 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima, koji garantuje pravo na privatnost i zaštitu podataka o ličnosti. Evropski sud za ljudska prava je u više slučajeva naglasio da primena nadzornih mera mora biti u skladu sa zakonom, podložna nezavisnoj kontroli i primenjena isključivo kada je apsolutno neophodna i srazmerna.

Podsećamo, ovo nije prvi put da javnost saznaje za nezakonito nabavljanje i upotrebu ozloglašene špijunske opreme i softvera u javnim institucijama Srbije (više o tome dostupno je u istraživačkom tekstu BIRN-a: [„Šta sve MUP-ovi softveri za hakovanje telefona mogu da otkriju o vama“](#), objavljenom 24.07.2023. godine). Imajući u vidu da mnogi od najozloglašenijih softvera koji se dovode u vezu sa našom državom, poput Pegasusa i Predatora, često ne odaju nikakve znake zaražavanja uređaja, upitno je koliko ovakvih slučajeva još postoji.

Do trenutka podnošenja ovog zahteva, pokrenuli smo sledeće postupke:

1. **Krivična prijava** Posebnom tužilaštvu za visokotehnoški kriminal protiv N.N. ovlašćenih lica iz Bezbednosno-informativne agencije i policije.
2. **Predlog** Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti za pokretanje nadzora nad sprovođenjem Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, povodom neovlašćene obrade podataka od strane policije i BIA.
3. **Postupak** pred Specijalnim procedurama Saveta za ljudska prava Ujedinjenih nacija.

Takođe, poslali smo pismo Komesaru za ljudska prava Saveta Evrope i o dešavanjima obavestili poslanike Evropskog parlamenta, a njih 25 je u posebnom pismu zatražilo od vlasti u Srbiji da prestanu sa upotrebom svih špijunskih alata. U posebnom pismu, evropska krovna organizacija za digitalna prava (EDRi) i 50 organizacija civilnog društva pozvali su institucije Evropske unije da preduzmu mere kako bi zaustavile nelegalnu upotrebu špijuskog softvera od strane nadležnih organa u Srbiji koji targetiraju novinare, aktiviste i članove civilnog društva.

Izveštaj koje je objavio Amnesty International dokazuje ozbiljno kršenje zakona i prava građana, te i nezakonitu obradu podataka o ličnosti. Imajući u vidu da se Zaštitnik građana kroz svoju razvijenu praksu posvetio zaštiti i unapređivanju ostvarivanja prava građana kontrolišući rad organa vlasti i organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja, ovim zahtevom apelujemo na Zaštitnika građana da urgentno preduzme sve mere iz svoje nadležnosti kako bi se utvrdilo da li su navedeni organi postupali u skladu sa zakonom, a neovlašćeni nadzor postao izolovani incident, a ne ustaljena praksa i realnost u kojoj se svaki građanin tretira kao osumnjičeni.

Ukoliko Zaštitnik građana do sada nije na sopstvenu inicijativu pokrenuo ispitni postupak nad Bezbednosno-informativnom agencijom i policijom povodom ozbiljnog kršenja prava građana, nelegalne upotrebe špijuskog softvera i neovlašćenog pristupa, predlažemo da to uradi bez odlaganja, na osnovu ovog zahteva u skladu sa članom 27, stav 1, Zakona o zaštitniku građana.

Molimo da nas obavestite o preduzetim koracima i ishodu sprovedenog nadzora.

U Beogradu,

24.12.2024. godine

Beogradski centar za ljudska prava, Kneza Miloša 4, Beograd
Izvršna direktorka, Sonja Tošković

Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Đure Jakšića 6/5, Beograd
Direktor, Igor Bandović

Građanske inicijative, Kneza Miloša 4, Beograd
Zakonska zastupnica, Dragoslava Barzut

CRTA, Bulevar kralja Aleksandra 70, Beograd
Direktorka, Vukosava Crnjanski Šabović

Inicijativa mladih za ljudska prava Srbija, Dobračina 4, Beograd
Direktorka, Sofija Todorović

Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS), Resavska 28, Beograd
Predsednik, Željko Bodrožić

Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM), Kneza Miloša 4, Beograd
Predsednik, Katarina Golubović

Udruženje "Krokodil", Karađorđeva 43, Beograd
Predsednik, Vladimir Arsenijević

Partneri za demokratske promene Srbija, Svetozara Markovića 60, Beograd
Izvršna direktorka, Ana Toskić Cvetinović

SHARE Fondacija, Stojana Novakovića 23, Beograd
Direktor, Danilo Krivokapić